

АКЫН – МЕЗГИЛДИН - КАРДИОГРАММАСЫ.

(1-МАКАЛА)

Айтылбастыр, мүмкүн, кээде айтылар,

Мен мезгилге коңгуроодой кагылдым.

Ар ырымдын үтүрүндө тагдыр бар,

Ар сөзүмдө тамыры бар канымдын. (Тушалган чагылган, 151-б.), - деген ыр саптардын ээси, Кыргыз эл акыны А.Өмүрканов эл башына түшкөн замандын, өзү жашаган учурдун элесин чыныгы поэзиянын тили менен көркөм, көпчүлүктүн жүрөгүнөн орун алгыдай кылып, биринчилерден болуп ырларындагы ар бир сабына, үтүрүнө чейин сиңирип, калемине келтире жазып, коңгуроодой кагыла алды.

«Ар мезгилдин өз өкүмдары, өз акыны болот, булл - алмустактан бери келаткан чындык. Бирок ошол мезгилдин кан-тамырынын какканын так билчү барометр - көзү менен көкүрөгүн май баскан өкүмдар эмес, чындык үчүн чыркырап күйгөн, коркпой-үркпөй ырлары менен мезгил, коомдун жүрөгүнүн кардиограммасын түшүрө алган акын эсептелет. Акын ыры менен коом сасып, бүксүп кетпешин үчүн кенен ачылган ажайып терезе болушу керек, күндөлүк көр турмуштун көйгөйүнөн көтөрүлгөн, көз жаш, көкүрөк дарттын дарысы сыяктанган ал ырлар, – албетте, от сыяктуу абдан эски, абдан кары өңдөнүшү мүмкүн, бирок ошол от ырлар ар бир жүрөктү, үйдү, коомду жылытып, бир кыргыздын кайгысы - бир кыргыздын кайгысы деген максат, малы-жанымдын садагасы, жаным ырымдын садагасы деген жашаганы абзел. Антпесе, акын акын болбой, жамакчы болуп, ырлары ырстандап жасакерленип түшөт. Поэзия бирөөгө жагынган күндөн баштап өлөт, анткени анын бакылдап согуп турган каны - чындык.

«Уят - поэзиянын жаны, уяты жок акында уяттуу ыр болбойт, ырда уят болбосо, ал ыр эмес»¹, - деген акындын өзүнүн эң сонун сөзү бар. Демек, чыныгы акындык ыйык милдетти терең түшүнгөн акын чыныгы поэзиянын үлгүсүндө эч бир бийликке жасакерленбестен, чындык үчүн өз башын канжыгага байлап коюп, бүгүнкү күндүн Токтогулундай элдин жүрөгүндөгү көйгөйүн образдуу, көркөм, таамай, курч сүрөттөп бере алат.

Акындын «Күндөгү так», «Асмансыз жылдар», «Тушалган чагылган» деген жыйнактары жарык көргөндөн мурун эле 7-8 ырлар жыйнагы чыгып, жүздөн ашык ыры обонго салынып, элдин сүйүктүү акынына айланып калган. Бирок акын жыйнактары менен дагы бир жолу ойчул, лирик акын катары жаңы бийиктикке көтөрүлүп, тематикалык багыты кеңейип, өзгөчө, эгемендүү болгон учурдагы замандын агымын Өмүркановго гана мүнөздүү жаңы поэтикалык дүйнөдө ачты.

Акын бийлик, мансап, адам, Ата Мекен, эл журт, атуулдук парз, мезгил, эртеңки күн жана махабат ж.б.у. сыяктуу темаларга кайрылып, акындык акыл-ойдун элегинен өткөрүүгө көп күч жумшаган. Акындын башка акын-дардан айырмачылыгы – алынган темага карата эч кимге окшобогон өздүк көз карашынын айлана-чөйрөбүздөгү оомол-төкмөл дүйнөнүн оош-кыйышына болгон ачык-айкындыгы окурманды ойлонтот. Акын ырдын формасын жөнү жок татаалдантай, мазмундун тереңдигине көңүл бөлөт.

А.Өмүрканов өзүнүн окурманы менен жакын досундай чын дилинен сүйлөшүп, курулай акыл айтуудан алыс болуп, ырынын өзөгүнө дайым турмуш чындыгын камтып, аны эмоциянын, көркөм тилдин күчү менен ишке ашырат.

Чындыгында, акындар өзүнүн чыгармаларында элдин турмушундагы эң негиздүү

---

¹ Акын – мезгилдин кардиограммасы.// Кыргыз Руху, 2004, № 30.

АДАБИЯТ ТААНУУ ЖАНА
ЖУРНАЛИСТИКА МАСЕЛЕЛЕРИ

нерселерин чагылдырса гана элдин жүрөгүн козгоп, эл алдындагы негизги милдетин аткарат. Ошондуктан акын А.Өмүрканов поэзиянын коом алдындагы бийик жоопкерчиликти сезип, эл башынан өтүп жаткан эң орчундуу проблемаларды поэзиянын керемет күчү аркылуу жеткирет. Акындын заман темасындагы ырларынын мазмунунда камтылган кайнаган карандай турмуш чындыгы өзүнө төп келген формада берилиши ого бетер окурманды толкундатып, акын менен бирге болууга чакырат. Анткени акындын ырларында турмуштун жылаңач эле көчүрмөсү эмес, анын чыныгы поэтикалык тилге айланбаган жандуу элеси жатат.

«Поэзия сильнее поэта. С каким бы мрачным чувством ни смотрел поэт на жизнь, все равно в процессе создания стихотворения он переживает душевный подъем»². Бул сөздүн чыныгы бар. Поэзия убакыттан алдыда жүрөт. А.Өмүрканов да турмуштун кандай гана «кара жагын» сүрөттөбөсүн, элинин аруу келечегине деген айырган үмүтү дайыма балбылдап турат.

Акын улуттун уңгусуна доо кетирип жаткан замандын ар бир көрүнүшүнө күйөт, ага кош көңүл мамиледе боло албайт. Ал турмуш чындыгын, замандын сууктугун чүпөрөккө ороп, жумшак кебез менен каптап отурбайт, ал курч, конкреттүү, предметтүү, образдуу түргө апкелип окурманга тартуулайт.

Акындын сезимтал дүйнөсү социализм коому бүтүп, экинчи капиталисттик коомдун келиши адамдарын ички жаңы «климатын» пайда кылып, жаңы нравалык түшүнүктөрдүн кагылышын жаңы бир дүйнө таануунун бийик баскычына өткөнүн сезип, элин дайыма элдик духта, патриоттук сезимдин бийик болушуна үндөйт.

Акындын «Күндөгү так», «Асмансыз жылдар», «Тушалган чагылган» ыр жыйнактарында заман темасына көбүрөөк орун берилген. Ал гана эмес, ыр жыйнактарынын ат алышынан эле заман элеси каймана, өтмө мааниде чагылдырылганын байкоого болот. Мисалы, акындын «Күндөгү так» деген жыйнагынын аталышы жөнүндө мындай деп айтканы бар: «Ар бир жыйнак - акындын, акын жашаган мезгилдин балдары, ошол үчүн ага атты акын өзү койгону оң. Күндө так бар деп илимий изилдөөлөр жазып жүрүшөт, бирок жыйнактын аты ал эмес, жердеги жашоо, жердеги замандын күнү жөнүндө «кайдан түштү укмуш чагылган» демекчи, төлү эгиз, телегейи тегиз болуп, бай-кедейи билинбеген пейили алпейм, кой үстүнө торгой жумурткалаган заманда эркиндиктин жоолугун бетине калкалап, чыныгы жүзүн жашырган бүгүнкү каардуу, ташбоор замандын ушу күнгө калтырган тагы жөнүндө болуп жатат. Асман – бул Көк, Теңири, Кудай. Кой терисин жамынган адилетсиз замандын жүрөккө, мезгилге калтырган тагы ошо асманын, теңирин, кудайын, Манасын унуткандан болуп жатат, биз ошондой оопаасыз жылдарда жашап жатабыз, ошого өзүмдүн атуул катары, акын катары көз карашымды билдирейин дегендеги кербезим. Чыны ошол».³ Мына ушул мисалдан көрүнгөндөй эле, акын акындык позициясын туура тандап алып, туура түшүнүп, аны тайман-бастыгы менен таасын чагылдырууга өтөт. Акындын «Күндөгү так» (1995) деген жыйнагындагы «Көңүл көйгөйү» деген бөлүгүндө 1990-жылдардан 1995-жылга чейинки заман темасында жазылган ырлары топтолгон. Китепти ачканда эле 1991-жылы жазылган «Коогалануу» деген ыры менен башталат. Акындын сезимтал жүрөгү:

«Жараткан жамандыгын, элге бербе»...

Шүйкүмү учкан өңдүү, ындыны өчүп.

«Көңтөрүш» деди радио шашке ченде.

Көңтөрүш жакшылыкка алып келбесин,

Билинет билими бар ар бир пенде» (Күндөгү так, 6-бет),

- деп келечекте элинин башына оор турмуш түшөөрүн алдын-ала сезип кабатырланат. Ал эмес ошол эле 1991-жылы жазылган «Коштошуу кобуру» деген ырында жаңы эле Советтер Союзу тарап, баш-аламан замандын келгендигин, эркиндигин колуна алган кыргыз эли жыргап кетерине ошондо эле ишенбептир. Андан бери 17 жыл өтүп, турмуш дал ошол акын сезгендей болду. «Ит

---

² Кушмер А. Апполон в снегу. Советский писатель. Ленинградское отделение, 1991, 28-б.

³ Акын – мезгилдин кардиограммасы. // Кыргыз Руху, 2004-ж., № 30.

АДАБИЯТ ТААНУУ ЖАНА
ЖУРНАЛИСТИКА МАСЕЛЕЛЕРИ

нан жебей чанган заманды» жерип, эми кимге кор болобуз деген ойду көркөм да, курч да сүрөттөөгө өтөт:

Акылын алмаштырган галстукка

анысы көк эшектин куйругундай

көрксүз, кыска –

кедейчендер кеп урушат:

«Улут болбой урууларга

Бөлүшкөн кыргыздарга

СССРди көөп салып

жашап кетиш каякта?...»

«Кыргызбайлар акылын бүт

алмаштырган аракка –

айтчы кимдер арачалайт,

өз ич ара сабашса?.. »

«Куп – деген – бүт баарына

Кул мүнөздөн кантип кутулабыз,

Коконго кор болгондой

Кор болот кимге кыргыз?...» (Күндөгү так, 18-бет.)

Чындыгында, эгемендүү өлкө болгондон бери экономикалык кризиске белибизден батканыбыз аз келгенсип, «жапайы капитализм» адамдарыбызды ач көз, митайым, дүйнөкор, алсыз кылып, кулк-мүнөзүн да бузду. Кыргыз элине жат алдамчылык, алып сатарлык, уурулук, бангичилик, сойкулук каракчылык сыяктуу акылга сыйбаган көрүнүштөр күндөн-күнгө турмушубуздан көбүрөөк орун алып, жаканды карматкан түрлөрүндө көрүнүп жатпайбы. Акын эгемендүүлүк эмнени алып келерин алгачкы эгемендик күндөрүндө эле туюп, ал иринди жашырбай курч жазууга киришкен.

Жогорудагы мисал келтирилген ырында байкалгандай, акылын аракка алмаштырган кыргыз эли «өз ич ара сабашса,... кимдер арачалап, кимдер бизге боору ооруйт», - деген сөздө көп ой жатат. Ырдын аяккы сабындагы коюлган көп чекитте терең маанини, чоң подтекстти камтып, айтылбас терең ойду айтып тургансыйт. Анткени эркин, эгемен өлкө болдук деп ооз жүзүндө айтканыбыз менен, Батыштын, Бүткүл дүйнөлүк эл аралык валюта фондусунун көзүн карап, чет элдердин эксперимент жасоочу жерине айланып кор болгонубуз чындык. Ал аз келгенсип, Батыш өздөрү көрбөгөн ар кандай уятсыз, мыкаачылыкка үйрөткөн кинолорун көрсөтүп, элдин эртеңки уңгусуна балта чаап жатканы жашыруун эмес.

«Баатыры миң, бийи бир болсо – эл курулат, бийи миң, баатыры бир болсо – эл бузулат», - деп түп атабыз Адилхан айткандай, бүгүнкү күндө эл багар, эл башкара эрлерибиз азайып, биринен-бири акылдуу болуп, соттошкондор, абийирин, аброюн акчага сатып аткандар четтен чыгат. Эл арасында кошо-матчылар, эл бузарлар көбөйүп, эл эсебинен байыгандар бийликке келип, алар өздөрүнө ылайык закондорду чыгарып, калкты каалагандай калчап, элди өз кызыкчылыгы үчүн пайдаланып, ич ара карапайым элди сабаштырып, эми баары бүтүп, кыргызды «түндүк», «түштүк» кылып экиге бөлүүгө жетишкендиктери жаны тирүү ар бир атуулду ойлондурат. Акаевдин бийлиги өкүм сүргөндөн баштап беш-он жылдын ичинде өлкөбүздөгү заводдор, фабрикалар талкаланып, жумушсуз калган эл заматта нанга акча жок, Кыргызстандан курсак тойгузар жумуш таппай, алыскы жана жакынкы чет өлкөлөргө миндеген атуулдарыбыз кор, күң болуп калды. Бул жыл өткөн сайын андан эки эсе күч алды.

Мына ушундай оор абалда калган момун калкынын абалын А.Өмүрканов заман темасындагы алгачкы ырларында жалпы жашоодогу кемчиликтерди, тумандуу келечекти сүрөттөсө, кийики ырларында ушул оор турмушка кантип жеттик, ким алып келди, ал келечекке эң зыяндуу проблемалар кайсы экенин конкреттүү турмуш көрүнүштөрү аркылуу элестүү, образдуу чагылдырды. Жада калса, акын ар бир пунктуациялык белги аркылуу терең ойду камтып, ырларындагы бийик эмоция, интонация, ыргак окурмандын жүрөгүн козгоп таасирлентет.